

ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ В НА – БАН: ПРАКТИКА, МЕТОДИКА И ПЕРСПЕКТИВИ

Цветана Величкова, Цветан Радулов, НА – БАН

Един от актуалните проблеми на нашето време е свързан с овладяването на огромния поток информация, създаден в резултат на научната дейност. Материално изражение на този проблем са документите във всички им формати, в това число и електронните документи. Информационно-справочната дейност е важна част от дейността на всеки архив, независимо от неговия профил. Това се отнася и за Научния архив на Българската академия на науките (НА – БАН), който съхранява ценни документи за историята на институцията, българската наука, култура и общество, както и за историята на Европейския Югоизток. През 60-те години на миналия век в структурата на архива е обособено отделно звено, което днес се нарича *Регистрация, информация, съхранение и използване на документите*, отговарящо за всички тези дейности, които са регламентирани съответно в три от свитъците на Методическия кодекс. Именно въпросите относно утвърдената практика, методическите изисквания и перспективите за усъвършенстване на информационната дейност на Научния архив са предмет на настоящата статия.

Създаденият през октомври 1947 г. Архивен отдел към Българската академия на науките наследява не само документите от Браилската сбирка¹, но и архивните документи и колекции, постъпили до тази година. Известно е, че през посочения период визирият документален комплекс се обогатява чрез дарения и покупка на документи, за съхраняването на които отговарял деловодителят на Академията.

Избухването на Втората световна война (1 септ. 1939) налага да се опишат събраните документални свидетелства и ръкописи с оглед евен-

туалното им евакуиране заради опасността от бомбардировки на столицата. През пролетта на 1944 г. най-ценните архиви са предадени за съхранение в БНБ, а друга част са изнесени, заедно с библиотеката на академията, извън София.

След края на войната Историко-филологическият клон на БАН взема мерки не само за опазването на спасения по време на бомбардировките архив, но и за неговото организиране. За уредник на Архивния отдел е назначен д-р Петър Миятев². През 1949 г. отделът е преобразуван в Архивен институт³ под ръководството на акад. Андрей Протич. Към института е създаден Научен съвет⁴ в състав от шест души и е утвърден Правилник за работа⁵.

Архивният институт разширява своята дейност в посока комплектуване на нови архивни документи, включително и тяхното систематизиране, регистриране, описание, съхраняване и предоставяне на изследователите⁶. Институтът си поставя мащабната задача да приведе в известност документалното богатство на Академията и затова започва активна временна обработка на архивните документи, за да станат те по-бързо достъпни за използване. В тази връзка в правилника на Архивния отдел от 1948 г. се съдържат и указания за съставянето на първата картотека⁷ и на три вида фишови каталози⁸.

Самото използване на архивните документи за научни изследвания се допуска: *след като те са инвентирани, систематизирани, подредени и описани в картотеката*⁹, а тези, които представляват *държавна тайна*, се дават само със специално разрешение от Управителния съвет на БАН¹⁰. Използването на архивите извън сградата на академията не е позволено, а фотографирането и преписването на архивни документи става с разрешение на *уредника на архива и то изключително за научни цели*¹¹.

През 1949 г. Архивният институт договаря с ръководството на Академията издателската си дейност относно списанието *Известия на Архивния институт* и поредицата *Сборник документи за историята на БКД*¹². В рамките на тази дейност са издадени сборници с документи от архивните фондове на Константин Иречек, Неофит Рилски и Райно Попович¹³, а други ценни документални свидетелства се популяризират чрез публикации в специализираните периодични издания и тогавашната преса.

На свой ред, Архивният институт също променя статута и наименованието си, а за неговата информационна дейност през отделните периоди отговарят следните административни структури:

- 1965 г. раздел: *Ползване и хранение на архивните фондове и колекции*;
- 1972 г. отдел *Използване*;
- 1974 г. отдел *Информация, използване и съхраняване*;
- 1979 г. направление *Информация, използване, съхранение и отчетност на фондовете*;
- 1992 г. отдел *Регистрация, отчетност и използване*.

Според утвърдените на 27. 11. 2006 г. от XXIV Общо събрание на БАН Временни правила за устройството и дейността на Научния архив на БАН, наименованието на отдела съответно е *Отчетна регистрация, информация и използване на документите*.

Трябва да се отбележи, че още през 1972 г. в *Концепцията за развитието на Научния архив до 1990 г.* са конкретизирани основните научни направления с приоритет на информационната дейност. Въпросната концепция е съобразена със създаването на *Център за научна информация с Централна библиотека и Научен архив*, в който архивът е самостоятелно звено¹⁴.

Неотменна задача на споменатия отдел *Регистрация, информация, съхранение и използване на фондовете (1979)* е системното изграждане на научно-справочния апарат (НСА) с цел улесняване достъпа и издирването на документите. Известно е, че за всеки архив основният справочник е пътеводителят. Пътеводителят на Научния архив на БАН е дело на колектив от служители на отдела и е издаден още през 1981 г.¹⁵ В него, наред с всички елементи, съгласно общоприетите методически изисквания, допълнително са включени и *Източници за фондообразователя*, както и данни за части от архивния фонд, намиращи се в други архивохранилища. Търсенето в случая се улеснява и от изготвените показатели: именен, географски, предметен, а също и указател на учрежденията, организациите, периодичния и ежедневен печат. Понастоящем обаче е необходимо актуализиране и преиздаване на *Пътеводителя по фондовете на Научния архив на БАН*, който вече е библиографска рядкост. По този начин ще се предостави информация за новообработените и новопостъпили фондове в архива, за да се отрази реално фондовата наличност.

Съществена част от научно-справочния апарат са т. нар. *инвентарни описи* на личните и институтските фондове, както и на различните архивни сбирки¹⁶. Съставянето на този вид архивни справочници прави възможно документите в обработените фондове да бъдат достъпни за използване. Сумарно описите на личните фондове и сбирките съставляват

солиден информационен масив, който ефективно подпомага работата не само на специалистите в Научния архив на БАН, но и изследователите от различни области.

Посоченият отдел разполага и с фондова картотека за обработените архивни фондове и сбирки. Наличността в каталозите на Архива надхвърля 50 000 фиша. Именният каталог на служебните и кадрови досиета на членовете на БАН улеснява в значителна степен работата с този тип документи.

Научният архив притежава и подробен фотокаталог с контактни фотокопия и данни за снимките, съхранявани в личните архивни фондове и сбирка *V Фотосбирка*. Важна част от този справочник е именният каталог, който предоставя информация за снимките на различни лица – индивиди или по групи. Налице е и тематичен раздел на каталога, в който са обособени няколко типа снимки: селища, сгради на Академията, тържествени събития, конференции, събрания на БАН и др.

Съществуват и други картотеки, свързани с академичните дейности, предназначени за вътрешно ползване. Тяхното поддържане и периодично актуализиране също е постоянна задача на отдела.

Сравнително нова форма в структурата на научно-справочния апарат на Научния архив е Регистърът на Националния архивен фонд (НАФ). Съгласно Закона за НАФ (2007), този справочник се определя, като централизирана база данни, публична и достъпна чрез интернет-страницата на Държавна агенция „Архиви“ (ДАА)¹⁷.

В съответствие с *Наредбата за условията и реда за водене на регистъра*, Научният архив вече осъществи вписването си и е регистриран на национално равнище. Очакванията са да се увеличи разпознаваемостта му, както сред архивната колегия, така и в обществото като цяло. Това ще допринесе да бъде разбит стереотипът в обществените представи за Научния архив, като едно тясно специализирано в рамките на БАН звено, и да се покаже, макар и в най-общ план, документалното богатство, събрано в неговите хранилища. В създадената база данни са отбелязани и някои от най-ценните документи, което ще ги популяризира. От друга страна, възможността за актуализация на вече вписаните данни също е от значение за архива, тъй като в системата ще могат да бъдат отразявани и новите документални постъпления. В условията на съвременната технологична парадигма целта на Научния архив на БАН е да използва максимално предоставените възможности на паралелно съществуваща *виртуална реалност*.

Традиционно информационната дейност на НА – БАН включва изготвяне на тематични справки за читатели по основните справочници и най-често по инвентарните описи. Перспективите, свързани с изработването на електронни описи, още в процеса на научно-техническата обработка на фонда, и показалци към тях, са стъпка към създаването на електронни каталози, които са сравнително по-високо информативни вид архивни справочници. Следователно осъвременяването на научно-справочния апарат на архива ще улесни всички информационни процеси и ще направи труда на архивистите много по-желан и привлекателен. Освен това електронните описи биха подпомогнали работата с читателите от страната и чужбина, които ще могат да предварително да поръчват документи онлайн и от разстояние.

Информационният отдел поддържа връзки и с другите структури в Академията. Най-често се изготвят справки за Ръководството и отделните научни и специализирани звена на БАН. По този начин те своевременно получават от архива и със съдействието на отдела информация и копия на необходимите им документи за изпълнението на различни задачи. За юридическата дирекция на БАН най-често справките са свързани със структурните промени на звената и имотите на Академията. За целта се издирват документи от институтските фондове, както и такива, които се съхраняват и в други архиви. Копия на документите за юристите, които се използват като доказателство, задължително се заверяват. В това отношение НА може да се похвали с успехи, съизмерими с вече спечелените дела в полза на Академията.

Значителен е броят на справките, които се извършват за външни институции и изследователи. През последните години все по-често се работи в сътрудничество с редица музеи, общини, читалища и училища. Разширяването на информационната дейност в Регионалните академични центрове (РАЦ), създадени в по-големите градове като Пловдив, Варна, Бургас, Русе и други, популяризира Академията и открива поле за ползотворно взаимодействие. Това сътрудничество е стратегически важна стъпка за развитието на информационната дейност на архива и извън столицата, разширявайки периметъра на своята активност.

С помощта на добрата информационна дейност могат да се увеличат изследваните теми по архивните документи, съхранявани в НА – БАН. Това допринася за развитието на различни клонове на съвременната историческа наука в България. Разбира се, важно значение има желанието на

учени извън полето на историята да работят с архивни източници, а не с документални издания. Сред предизвикателствата пред информационния сектор е да се разбие представата в научните среди, че архивите са създадени на практика *от историците за историците* и дори от *архивистите за архивистите*. Трябва да бъде видяна и обратната страна в случая. Очевидно е, че фондовете, свързани с природните и техническите науки, трябва по-пълноценно да бъдат използвани в историческите проучвания.

Участието в създаването на застрахователен фонд от копия на най-ценните и застрашени архивни документи също е сред приоритетните задачи на отдела *Отчетна регистрация, информация и използване на документите*. В миналото застрахователният фонд е бил свързан най-вече с изработването на микрофилми на славянските и старобългарски ръкописи от периода XI–XVIII в., Браилската сбирка и важни документи за развитието на Академията до 1947 г. Перспективите тук включват прехвърлянето на дигитални копия върху съвременни носители. Постоянното развитие на информационните технологии и интелектуални комуникации изправя архивистите пред необходимостта от осигуряване на надеждни носители на електронните формати документи и архивни справочници. Процесът вероятно ще се развива през следващите години с оглед запазване научната информация за бъдещите поколения.

Важна част от задълженията на отдела е съхраняването на ретроспективна информация за архивните фондове, която в бъдещ момент да проследи движението на документите и историята на фонда. Досиетата на фондовете и колекциите се попълват редовно и са важен информационен справочник за служителите на Архива.

Отделът организира използването на документите за изследователски цели в читалнята на Научния архив, съобразно Правилника за използване на архивните документи. Приоритетно се предоставят цифрови копия по искане на читатели – юридически и физически лица.

Според отчетните данни използването на архивните документи през годините постепенно нараства. За сравнение: през 1961 г. 111 читатели използват 1125 архивни единици (а. е.); 1965 г. – читателите са 105, а а. е. – 2300; 1969 г. – 250 читатели, 3200 а. е.; 1976 г. – 185 читатели, 3000 а. е.; през 2014 г. – 108 читатели, 3700 а. е.¹⁸

Изследователите попълват необходимите регистрационни и отчетни форми: заявление за използване на документи в читалнята; именен картон на читателя; поръчка за изготвяне на копия на документи; акт за външно ползване. Посочените форми са приложени като образци в

Методическия кодекс¹⁹, но са адаптирани към правилата за работа в Научния архив.

Сред изследователите, използвали документи в архива, са и учени от Германия, Гърция, Италия, Литва, Македония, Полша, Португалия, Румъния, Русия, САЩ, Сърбия, Чехия, Украйна, Финландия и Франция, а също и представители на чуждестранни институции, сред които Българо-американската комисия за образователен обмен Фулбрайт, Университета в Илинойс, Федералното агентство по култура и кинематография (Москва), Националният университет в Атина, Белградската академия на науките, Християнската академия по теология (Варшава), Руските национални библиотеки в Санкт Петербург и Москва, Парижкия университет *Пиер и Мария Кюри* и др. Чуждестранните потребители, в това число и на е-услуги, предполагат да се помисли за изготвянето на чуждоезични информационни материали, които да съдържат сведения за архивните фондове и сбирки в Научния архив.

Проучвания в Архива реализират, както утвърдени учени от различни направления, така и млади изследователи – студенти, магистри, докторанти и постдокторанти от БАН, Софийски университет и други висши училища от страната и чужбина. Разширяването кръга на младите учени е положителна тенденция, свързана с насочването на активна информационна дейност от страна на НА – БАН именно към тези среди.

Досегашната публикаторска дейност на Научният архив включва солидни издания на сборници с документи, реализирани под ръководството на известни учени като Петър Миятев, Иван Снегаров, Боню Ангелов, Георги Димов и други, в подготовката на които участват и служители на архива. През 50-те и 60-те години значим е приносът на *споменатите Известия на Архивния институт*, по-късно *Известия на Научния архив*²⁰. В тях се публикуват редица статии, свързани с дейността на Архива и развитието на теоретичната архивистика в България²¹. Освен това по линия на ръководството на БАН се възлага публикуването на поредица документални сборници за българо-руските, българо-румънските и българо-полски научни връзки²², както и сборници със законодателни и нормативни документи на ръководните органи на БКД/БАН (1869–1944 г.)²³.

Публикуването на прегледи на всеки новообработен фонд в Научния архив е традиционна практика в миналото²⁴. През 1968 г. започва и публикуването на описи на личните фондове²⁵, а през следващата 1969 г. е отпечатан описът на славянските ръкописи, изготвен от слависта и палеограф Христо Кодов²⁶.

Научният архив е представен подобаващо и в изданията на държавните архиви: *Архивите в България*²⁷ и *Държавните архиви*²⁸, в които е открит като първия исторически архив с национално значение. В тези статии се прави преглед на историята на Архива и на неговото документално богатство.

През последните години преобладаваща форма на публикаторската дейност са статиите и тематичните документални прегледи, подготвени по традиционния начин и публикувани в специализираните периодични издания като *Списание на БАН*, *Исторически преглед*, *Архивен преглед*, *Наука*²⁹ и др.

Акцентът на популяризаторската работа е фокусиран в документалните изложби, които са преобладаващо юбилейни и свързани с историята на науката и на самата Академия с нейните структури. Днес изложбите, подготвени съвместно и с колегите от другите отдели в Архива, са мобилни, а информационното им осигуряване включва изработването на каталози, брошури, дипляни и дискове³⁰. Записите на дисковете във връзка с изложбите имат предимно образователна цел. Подобни изложби през 2014 г. пътуваха не само в страната³¹, но и в чужбина. Изложбата *Благодетели и дарителство в България. Между идеала и реалността*, гостува в българския културен дом *Витгенщайн* (Виена) във връзка с кампанията за събиране на средства за наводнените райони в Североизточна България. Юбилейната изложба *145 години БАН – минало и настояще*, беше показана в Скопие, и т. н. Перспективите, свързани с художественото експониране на документите в електронен формат или *на открито*, оправдават усилията и средствата за подготовката на експозициите, защото те могат да бъдат видяни от по-голяма публика.

Участието на специалистите от отдела в изработването на документални филми се състои в подбор и описание на документите по темата. Едни от сполучливите документални филми са *Среци с Иречек* на режисьора Юлий Стоянов и Асен Владимиров, както и юбилейният филм на Галина Георгиева и БНТ: *БАН – научен и духовен център*. Филмът показва историята на Академията по случай 145 години от създаването ѝ, както и водещите научни постижения на българските учени.

Научните конференции са още едно поле, на което архивът представя своята дейност и популяризира документалната си база, като поддържа професионални връзки и осъществява контакти с редица представители на историческата и архивистичната наука. Отделът има участие в наши и международни конференции като: *Полиа и поляците в новата българска*

история (средата на XIX–средата на XX в., организирана в посолството на Република Полша в София; Румъния, България и Балканите: сътрудничество и конфликти в европейското пространство, XIX–XX в., проведена в Букурещ, семинара България – Белгия – Франция: културни и политически връзки от края на XIX–началото на XX век, в Созопол, и т.н. Разбира се, тук не могат да се пропуснат станалите традиционни през последните няколко години Университетски четения по архивистика, провеждани в Софийски университет, инициирани благодарение на специалност *Архивистика и документалистика*. В тях НА – БАН взема редовно и активно участие, включително и с представители от Информационния отдел.

Научният архив на БАН е база за провеждане на учебни студентски практики на стажанти от Историческия факултет, специалност *Архивистика и документалистика* по договор още от 2011 г. Възможности за менторство и практическо усвояване на някои архивни процеси ни предостави и проектът *Студентски практики* на ЕС, по програма *Развитие на човешките ресурси* към МОН. Студентите прилагат университетските си знания по архивистика на практика в архива с помощта на специалисти от отдела *Отчетна регистрация, информация и използване на документите*. Тяхното работно място е най-вече в читалнята, специално оборудвана с компютри за тази цел, като една от задачите им е качването в електронна форма на описи и показалците към тях под ръководството на информационния специалист. По време на този процес студентите на място се запознават с анотациите на различните видове документи и класификационните схеми на електронно въвежданите описи. Практикантите получават и директен достъп до архивните единици и архивохранилищата, което изиграва положителна роля в обучението им.

Сайтът на Научния архив информира за актуалните събития и на него се съдържат основните данни за съхраняваните фондове и сбирки³². Позиционирането в Интернет средата е важна част от информационната стратегия на архива. Неговата популяризация в обществото ще спомогне да се изгради адекватна представа за Архива и информационните му ресурси. Отделът като цяло подпомага дейността на сайта.

Отделът *Отчетна регистрация, информация и използване на документите* развива и дейност, която твърде често остава невидима за потребителите. Тя е свързана с организацията по съхраняване на архивните фондове и документи в архивохранилищата. Основната цел е да се представя информация за състоянието на документите, която да бъде постоянно осъвременявана и препращана към отдела *Дигитализация на изследователската инфра-*

структура, реставрационна лаборатория и фотослужба. За целта отделът води картотека на увредените документи, които се нуждаят от реставрация, която се актуализира своевременно. Постепенно процесът се разширява и включва т. нар. *документи в риск*, за да бъдат предпазени от по-сериозни увреждания. Техническите задачи са не по-малко важни, тъй като трябва да се осигурят необходимите условия за опазването на документите – оптимален температурно-влажностен и светлинен режим, противопожарна защита и защита от наводнения. Тази специализирана информация, насочена към Архива, е не по-малко значима от останалите задачи.

Новите предизвикателства пред българския архивно-информационен сектор са свързани с увеличаването относителния дял на документите, съхранявани на нов тип носители – CD-R, DVD, е-документи и други, за сметка на традиционните документи. Това е тема, която изисква да ѝ бъде отделено специално внимание. Особено като се има предвид обстоятелството, че задачите на Информационния отдел са свързани и с този тип документи с оглед тяхното ползване за целите на справочно-информационната дейност.

Обогатяването на справочните издания на Научния архив през следващите години е важна задача, тъй като чрез тях може да се даде по-цялостна представа за неговото документално богатство. Създаването на съвременен масив от данни е предпоставка за една по-пълна и по-точна информация, насочена към нарастващия брой изследователи. Трябва да се обърне внимание на възможността да бъдат изготвяни каталози за различните видове документи, които се съхранят в личните фондове и сбирки на Научния архив. Въз основа на тези каталози могат да бъдат разработени и изградени нови видове картотеки, както да се публикуват специални справочни е-издания. Те ще спомогнат за подобряване на ефективността при работата с читатели, извършването на справки и подготовката на документални изложби. Перспективите включват не само по-голяма активност в Интернет-пространството, но и създаването на цифрово издание, т.нар. *електронен пътеводител* за документалните масиви в Научния архив на БАН. Всички тези инициативи със сигурност ще повлияят положително за развитието на информационната дейност в архива.

Бележки

¹ Протоколи от учредителни и годишни събрания на Българското книжовно дружество и кореспонденция за периода от създаването му на

12. X. 1869 до 1878 г., когато архивът е пренесен в София, както и някои дарени на Дружеството стари ръкописи.

² НА – БАН, Ф. 1С, оп. 1, а. е. 180, л. 50–51 – *Протокол на УС на БАН № 448 от 29. IX. 1947 г., т. 5.*

³ По решение на УС на БАН от 16. VIII. 1949 г. Архивният отдел прераства в Архивен институт.

⁴ В състава на Научния съвет влизат: Андрей Протич, Стоян Романски, Иван Снегаров, Иван Гошев, Веселин Бешевлиев и Петър Динеков.

⁵ НА – БАН, Ф. 160К, оп. 1, а. е. 184, л. 24–29.

⁶ *Гърдев, К.* Тридесет години Научен архив на БАН. – АП, 1978, № 3, 10–11.

⁷ Правилник на Архивния отдел при Българската академия на науките, 1948 г., чл. 25 и чл. 26.

⁸ Пак там, чл. 27, 28, 30. Каталогите са: основен (за фондовете и сбирките), предметен и каталог на портрети, снимки, гравюри, грамофонни плочи, планове, щампи (печати) и др.

⁹ Пак там, чл. 31.

¹⁰ Пак там, чл. 32.

¹¹ Пак там, чл. 35, 39.

¹² НА – БАН, ф. 14, оп. 1, а. е. 20.

¹³ Из архива на Константин Иречек. Преписка с българи. Документи за обществено-политическата и културната история на България от 1871 до 1917 г. *Съст. П. Миятев.* Т. I. С., 1953; Т. II. С., 1959; Т. III. С., 1963; *Снегаров, Ив.* Принос към биографията на Неофит Рилски (гръцки писма до него). С., 1951; *Снегаров, Ив.* Принос към биографията на Райно Попович. С., 1959.

¹⁴ Структурната промяна на НА е въз основа на решение на МС № 153 от 21. IV. 1973 г. С решение на Общото събрание на БАН от 4. V. 1992 г. Центърът за научна информация се закрива и НА се обособява като самостоятелно юридическо лице.

¹⁵ Пътеводител по фондовете на Научния архив на БАН. С., 1981.

¹⁶ Първите описи са изготвени през 1949 г. в резултат от извършената научно-техническа обработка на Ф. 11К *Иван Шишманов* от Дарина Велева. Вж. *Велева, Д.* Архивът на проф. Иван Шишманов. – ИАИ, 1959, № 2.

¹⁷ <<http://www.archives.government.bg/> 20.05.2015; <http://nera.archives.government.bg/Pages/Default.aspx>>, 10. 05. 2015. По-подробно за *Регистъра на НАФ* вж. Методически кодекс. Св. III, 2013.

¹⁸ *Гърдев, К.* Тридесет години ... АП, 1978, № 3, с. 15.

¹⁹ Методически кодекс. Св. IV.

²⁰ ИАИ.

²¹ Велева, Д. Архивни фондове и сбирки в Българската академия на науките. – ИИА, 1957, № 1.

²² Българо-руски научни връзки XIX–XX в. Документи. Съст. Костадинова, Л., В. Флорова, Б. Димитрова. С., 1968; Българо-румънски научни и културни връзки 1869–1944. Документи. Съст. Ганев, Т. С., 1973; Българо-полски отношения 1918–1944. Съст. Балцерак, В., Д. Василев, Т. Добриянов, Мл. Костов, Е. Нончева и др. С., 1988.

²³ Сборници от документи за историята на Българското книжовно дружество и Българската академия на науките в три тома 1869–1944 г. Подбр. и подгот. за печат П. Миятев и Г. Димов. Т. I. 1868–1876 г. С., 1958. Т. II. 1878–1911 г. С., 1966; Т. III. 1911–1944 г. С., 1974.

²⁴ Вж. Флорова, В. Архивен фонд „Михаил Иванов Маджаров“. – ИДА, 1973, № 25, с. 331–337; Архивен фонд „Кузман Илиев Шапкарев“. – ИДА, 1974, № 28, с. 309–316; Костадинова, Л., В. Флорова. Архивен фонд „Кръстьо Иванов Миятев“. – ИДА, 1976, № 28.

²⁵ Вж. Димитрова, Б. Опис на документалните материали от личния фонд на Тодор Пеев (1842–1904). – ИНА, 1968, № 4, с. 175–186.

²⁶ Кодов, Хр. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на БАН. С., 1969.

²⁷ Архивите в България. С., 1986, с. 97–108.

²⁸ Държавните архиви. По повод 50 години от излизането на Указ 515. С., 2001, с. 146–149.

²⁹ Списание *Наука* е издавано и в електронен вариант, достъпен в Интернет.

³⁰ Вж.: Цветан Радославов. С., 2013; Тарас Шевченко и България. С., 2014.

³¹ Сред примерите за пътуващи изложби могат да бъдат споменати: *Живот и творчество на акад. Михаил Арнаудов* – съпътстваща изложба в ЮЗУ „Неофит Рилски“, по повод откриване дните на българската наука в Благоевград; *Мила Родино, посветена на живота и делото на Цветан Радославов, автор на националния химн* – в Монтана, Пазарджик, Велинград и Сливен; *Българските земи през XIX век през погледа на европейския пътешественик и художник Феликс Каниц*, която гостува във Варна, Монтана и Търговище; *Изложба, посветена на живота и делото на Иван Евстратиев Гешов в Регионалния исторически музей в Пловдив*, и др.

³² <<http://archiv.cl.bas.bg/>>, 20. VI. 2015 г.